

TOPLUMSAL LİNÇ SÖYLEMİNDE MEDYANIN ROLÜ

Nadin Narod Agopyan

Giriş

Linç, Ali Püsküllüoğlu'nun Türkçe Sözlük'ünde yer alan tanıma göre şu şekilde tanımlanır: *"Halktan bir topluluğun, bir suçluyu ya da kendilerine göre suç olan davranışta bulunmuş birini yumruk, taş, sopa gibi araçlarla döve döve öldürmesi."* Linç dediğimiz olgu bazen ölümle sonuçlanabilirken bazen o noktaya varmayan şiddet olarak kalıyor. Ölümün gerçekleşmediği durumu "linç girişimi" olarak adlandırıyoruz. Temelde baktığımız zaman linç ve linç girişimi arasında hiçbir fark yoktur. İki durumda da aynı amaç doğrultusunda hareket ediliyor. Linç kelimesinin tanımında geçen "... birini yumruk, taş, sopa gibi araçlarla döve döve..." bu tabire göre linç fiziksel şiddetin meydana gelmesiyle oluşuyor. Linç salt fiziksel şiddetten oluşmaz. Linç fiziksel şiddete indirgediğimizde söylemsel pratikler üzerinden yapılan psikolojik şiddeti göz ardı etmiş oluruz. Psikolojik olarak yapılan bu tür şiddetlerin etkisi oldukça güçlüdür, linç eden ve edilen arasında kötü sonuçlar doğurması olağandır. Bahsi geçtiği gibi linç sadece linçe maruz kalan kişiyi etkilemez. Linç eden bir grup; bedeni, psikolojiyi ve sosyo-kültürel düzeni hedef alarak hareket eder. Linç ekonomi, din, ün, makam, milliyet fark etmeksizin engellenemez bir biçimde vardır.

Linçten bahsederken değinmemiz gereken önemli bir diğer nokta: Ajitasyon unsurudur. Halktan bir topluluk, eyleme çağırانlar, tahrik eden gazeteciler, haykıran provokatörler, öfke saçان birileri tarafından seferber edilmiştir. Bunların tarihte örneklerini görebiliriz. Özellikle toplulukların değerlerini sömürerek onlara hareket ettirici nedenler vermektedirler. Linçin hedefi, suçlu veya kendilerince suçlu gördükleri kişi/kişiler üzerinedir. Linç en basit anlamıyla cezalandırma yöntemidir. Bu kavram uygulamaya geçtiği an hukuk devre dışı kalıyor. Linççilere göre, hukuk iyi işlemiyor ve verilen cezalar yetersiz kalıyor. Linç hak eden kişiler, linççiler tarafından insan olarak görülüyor. Bunun yanı sıra hukukun adil yargı sisteminden faydalanmayı hak etmiyorlar.

Linçin Tarihi

Linç, yeni bir sözcüktür, modern dünyaya ait bir kavram olarak karşımıza çıkar. Linçin tarihini Amerika ile başlatmak mümkündür. Amerika'daki kayıtlar incelikli bir şekilde tutulmuştur. Diğer ülkelerde bu kayıtlara rastlamak oldukça zordur. Amerika'da kayıtların bu denli titizlikle tutulmasının sebebi, dönüm noktası olarak düşünülebilir. Frank Shay, 1938 yılında Yargıç Lynch'i anlatmaya şu sözlerle başlar: "Bugün linç, elmalı turta kadar Amerikalıdır".¹ Amerikan iç savaşından sonra ırkçı Ku Klux Klan gruplarının, siyahlar üzerinde uyguladıkları şiddeti tanımlamak için kullanıldı ve gelişti. Bu grup marjinal bir değil, halkın içinden oluşan binlerce kişilik bir örgütlenmeydi. Belirli toplumsal meşruiyete yaslanan bir pratikti.

Linç sözcüğün ortaya çıkışı hakkında beş farklı hikâyeden bahsedilir. Bunlardan en çok bilineni; Lynchlere ait olandır. 1493'te İrlanda'nın Galyway kasabasında cinayet zanlısı oğlunu mahkum ettikten sonra evinin penceresinden sarkıtarak bizzat asan, gaddarlığıyla ünlü yargıç James Lynch... Amerikan bağımsızlık savaşında gerek İngiltere'ye sadık kalan "düşmanları" gerekse her adi suç zanlısını mahkemeye çıkarmadan, çoğunlukla kırbaçla tarak cezalandıran yargıç Charles Lynch... 16.yüzyıl sonlarında Kuzey Carolina'da olağanüstü sertliğiyle nam salmış bir yargıç, John Lynch... Linçin isim babası adaylarından olmayan, yalnızca William Lynch: 18.yüzyıl sonu 19.yüzyılın başlarında Pittsylvania kentinde bir haydut çetesini bizzat cezalandırmak üzere milis örgütleyen bir adam...²

Ama linç sözcüğü asıl olarak Ku Klux Klan grupları ve vatandaşların, siyahilere uyguladığı şiddeti nitelemek için kullanılıp yaygın hale gelmiştir.

Linç Hukuku ve Hukuk

Modern devlet ve hukuk kurallarında yargılamayı elinde tutan devletin kendisidir. Adil yargı sisteminin doğru çalışabilmesi için devlet süreçleri doğrudan takip etmeli ve kanuna uygun hareket etmelidir. Cezalandırma, hukukun kuralları çerçevesi içerisinde gerçekleşmeli ve keyfi bir durum içermemelidir. Hukuk devleti ve linç arasında temelde bir bağlantı yoktur. "Linç hukuku" dediğimiz kavramın uygulandığı yerde hukukun varlığından söz etmek mümkün değildir. Linç hukuku, hukuksuzluktur. Linç, bazı kişilerin hukuktan istisna edilmesi demektir. İstisna edilmesi durumunda; haksızlık, adaletsizliğin normalleşmesi, meşrulaşması söz konusu olacaktır. Linç, hukuk dışı bir cezalandırma yöntemi olarak normalleştirilmemelidir. Hukukun üstünlüğü bu durumda ortadan kalkacaktır. Güç ve şiddet keyfi olarak uy-

¹ Shay, 2010. s. 34.

² Bora, 2008. s. 6-7.

gulanır hale gelecektir. Devletin varlığı bu durumda tehlike altına girecektir, buna müsaade edilmemledir. Linçin tolere edilmesi, Türkiye’de sıkça görülen bir durum, hukuk devletinin kendini inkârını oluşturur.

“Linç ve linç tehdidi, hukuksal düzeyde suç olmaktan öte, medeniyet kaybıdır.”³ Linç, devlet tarafından bir meşruiyete sahip değilken halk tarafından toplumsal bir meşruiyete sahiptir. Toplumsal bir olayla beraber kitlelerin harekete geçip cezalandırma eylemini gerçekleştirmesi diğer her şeyi arka plana atıp unutturmaya sebebiyet verir.

Günümüzün haklar söylemini oluşturan doğal hukuk-doğal haklar teorisinde, bireylerin şiddet kullanma yetkilerinden tamamıyla vazgeçmesinin, ters bir okumayla, zaten böylesi bir sonucu onaylar hali vardır. Kişiler, şiddet kullanma yetkilerinden, belirli nedenler için vazgeçebiliyorlarsa, o zaman bu yetkinin kendilerinde hem *de facto* hem de *de jure* kullanma hakları olduğunu düşünmektedirler. O zaman, doğal hukuka göre yine, bu kişilerin adil amaçlar uğruna vaz geçmekten vaz geçmeleri de anlaşılabilir⁴, hatta doğal hukuk sistemi içerisinde böylesi bir cezalandırma eylemi desteklenebilir bir hâl de alabilir. Daha da ileri gidersek, meşruiyet, aslında sadece doğal hukuka ait bir tanım olup böylesi bir durumda kullanıldığında devletin de kendi kendini reddetmesi anlamına gelir. Aslında, son zamanlarda da oldukça fazla bahsedilen “haklı şiddetin” bir görünüşü de budur.

Medyada Linç

Linç için modern dünyanın bir kavramı demiştik. Modern dünya hızla geliyor bu gelişmeler yanında teknolojiyi de getiriyor. Geleneksel medya ve yeni medya ile birlikte linç kültürü gelişip büyüyor. Bunların yanı sıra nefreti oluşturan unsur geleneksel veya yeni medya değil, toplumun ta kendisidir. Daha önce geleneksel medya üzerinden yapılan kışkırtıcı söylemler yanına yeni medya üzerinden tahrik edici söylemleri ekleyerek korkunç bir hale bürünüyor. “Olanı olduğu gibi aktarma” esaslı habercilik yerini manipülasyona bırakıyor. Söylenenleri çarpıtarak, abartarak ve yüklemeler yaparak farklı bir boyuta taşıyor. Upuzun metinler içerisinde bir kısmı seçerek onu çarpıtarak halka sunuyor. Bunların sonucunda toplumda nefret duygusunu ateşliyor. Tüm bunlar sonucu bir “öteki” yaratıyor ve ona karşı oluşan nefreti normalleştiriyor. Yeni medya nefret söyleminin üretime, yaygınlaşmasında ve kanıksanmasına olan olumsuz katkısı söz konusudur. Bunu yanında yeni medyanın söylemsel pratikleri üzerinden linç daha “normal” hale getiriyor. Söylemsel pratikler bireyler üzerinde travmalara yol açabilecek kadar büyük etkisi olduğu biliniyor. Yeni medya ortamında üretilen ve paylaşılan nefret

³ Bora, 2008. s. 18.

⁴ Benjamin, 2011. s. 19-21.

söylemine ilişkin belki de en tehlikeli husus, aşırı ve uç görüşlere sahip olmayan sıradan birey tarafından da farkında olmadan içselleştirilebilmesidir. *“Medya propagandadan bile daha etkili bir işleve sahiptir, propagandanın doğrudan ve rahatsız edici söylemine karşı dolaylı ve rahatlatıcı bir biçimde kitleleri ikna etme anlamında daha başarılıdır.”*⁵

Türkiye’de Linç

“Milli refleks” olarak haklılaştırılan reaksiyonların şiddete dökülmesi, linçlere yol açması, Türkiye’de “devlet geleneği” içinde yerleşikleşmiş bir uygulama. Sadece Türkiye’ye özgü değil ama Türkiye’de özellikle öne çıkan bir irade tekniği, bu.⁶ “Milletin haklı tepkisi” olarak yorumlanan tepkiler, “doğal” refleksler yaşanan bu olayların tümüne meşruiyet sağlıyor. Devletin oynadığı rol de bu düzene uyum sağlıyor. “Vatandaşımızın haklı tepkisi” yorumlarına sıkça rastlıyoruz. Tehlikeli sayılabilecek davranışlar çoğu zaman devlet tarafından “milli refleks” olarak adlandırılıp hoş görülüyor. Öfkenin, saldırganlığın hakim olduğu bir toplum dinamiği ortaya çıkıyor. “Milli refleks” yanında bağnazlığı, fanatikliği getiriyor. Adeta kitlesel bir bombaya dönüşüyor. “Empati” ve “sağduyu” kavramları hiçe sayılıyor. Oluşturulan nefret, öfke temelinde faşizmin bir koludur. Sembolik linçin oluşumu oldukça basite indirgenebiliyor. Yaratılan algıyı empoze edebileceğiniz bir kitle belirleyip onların değerlerini sömürerek işe başlıyorsunuz. Bunu yaygınlaşmış ve medya tarafından daha yaygın hale getirilen bir görüşle yapıyorsunuz. Kitle bunu içselleştiriyor. Sloganlaşma, lanetleme, ötekileştirme başlıyor. Öfke birikiyor. Tam bu noktada “kitle psikolojisi” denilen şey ortaya çıkıyor. Çoğunluk olmanın verdiği güç ve özgüven ile “suçlu” aranıyor. Ardından psikolojik ve fiziksel şiddet en uç noktasında kendini gösteriyor. Linççi atmosfer akıl tutulmalarına yol açıyor. Burada da manevi yozlaşma söz konusu oluyor.

Türkiye’de linç rutinleri belli bir rutine oturmuş durumdadır. Toplumun geleneksel norm kurallarına uymayan veya dışına çıkmış/çıkarılmış lezbiyen, Kürt, Alevi, Çerkez, gay, transseksüel, Ermeni, Yahudi, siyahi, göçmen, seks işçisi, şişman, sakat bedenler kısacası içinde bulunduğu coğrafya üzerinde yaşamış azınlıklar üzerinden ayrımcılığa uğramış bireyler olarak tanımlanabilir. Emniyet güçlerinin de linç durumunda bir tatbikatı var. Linççi guruba anlayışla yaklaşıyor; öldürme, kasıtlı darp eşiğine kadar, fiziki şiddete de müdahale edilmiyor. Linç maruz kalanlar doğal hukuk varsayımıyla, “tahrikçi” olarak kabul ediliyor.

⁵ Çoban, https://www.academia.edu/608836/TOPLUMSAL_%C3%87ATI%C5%9EMA_VE_BARI%C5%9E_MEDYASI, 26.01.2015

⁶ Bora, 2007. s. 191-201

Medya ve ırk ayrımı üzerinden linçe maruz kalan ve sonu cinayetle sonlanan bir örneğe değineceğiz: Hrant Dink

Hrant Dink, 15 Eylül 1954 tarihinde Malatya’da dünyaya geldi. 1961 yılında İstanbul’a taşındıktan sonra anne-babası boşandı ve Hrant Dink ve 2 kardeşi Ermeni yetimhanesine yerleştirildi. Yetimhanede büyüdüğü esnada o yıllarda aktif olan sol siyasetinden etkilendi ve Türkiye Komünist Partisi (TKP) çizgisinde siyaset hayatına atıldı ve örgüt ile Ermeni cemaatinin ilişkilendirilmesinin önüne geçmek için ismini Fırat olarak değiştirdi. Üniversite’den mezun olduktan sonra kardeşleriyle yayınevi ve kırtasiye dükkanı açtı. Dükkan işlettiği dönemlerde Tuzla Ermeni Çocuk Kampı’nı da yönetmeye başladı ve 21 yıl sonra kampa devlet el koydu. Genelde gazetelerde kitap eleştirileri yaptığı yazılar oldukça yayınlandı ve basında çıkan yanlış haberlere göndermeler yaptı. Böylece adı duyulan bir gazeteci oldu. 5 Nisan 1996 tarihinde Ermenice bir gazete olan Agos’u yayın hayatına başlattı. Agos’la aynı zamanda Zaman ve Birgün gazetelerinde de yazdı. Yazdığı yazılarda her etnik topluluğun barış içinde yaşaması gerektiğini ve Ermeni cemaatinin patrikhane dışında sivil bir merkezi olması gerektiğini de belirtiyordu. 2002’de verdiği bir konferansta “Ben Türk değil, Türkiyeliyim ve Ermeniyim” dediği için hakkında “Türklüğü aşağılamak” suçundan 3 yıl yargılandı ve beraat etti. Aynı zamanda 13 Şubat 2004’te yayınladığı makalede “Türk’ten boşalacak o zehirli kanın yerini dolduracak temiz kan, Ermeni’nin Ermenistan’a kuracağı asil damarında mevcuttur.” sözlerinden dolayı “Türklüğe hakaret” suçundan yargılandı ve 6 ay hapis cezası aldı fakat cezası ertelendi.

Hrant Dink, 19 Ocak 2007’de Şişli’de Agos Gazetesi’nden çıktığı esnada 14.54’te yakın mesafeden yapılan 3 el silah atışıyla öldürüldü. Katil zanlısı 19 yaşındaki Ogün Samast ise Samsun otogarında yakalandı. Hrant Dink, Türkiye’de 1909 yılından bu yana, suikast sonucu öldürülen 62. gazeteci oldu.

Hrant Dink Suikastının Toplumsal Linç İle Bağlantısı

Nefret suçlarında çoğu zaman failin mağdurdan kişisel olarak nefret etmesi beklenmez. Fail için önemli olan mağdur durumuna düşecek kişinin nefret edilen grubun özellikleriyle benzer veya aynı özellikleri gösteriyor olmasıdır. Hrant dink cinayetinde de olduğu gibi... Samast, Hrant Dink’i kişisel olarak tanımıyor ve hiç görmemiştir. Elinde bulunan bir fotoğraf ile ona verilen görevi yerine getirmek için yola koyulmuştur. Hrant Dink’i ölüme götüren süreci de basın kullandığı ve yaydığı bariz nefret söylemi başlatmıştı. Toplumda zaten genel bir kanı olarak var olan Ermenilerin “kalleş, hain, dönek” vb. olduğu önyargısı, Hrant’ın Agos’ta, Sabiha Gökçen’in Ermeni olduğuna dair yazdıkları sonrasında, tam bir nefret söylemi kampanyasına dönüştürüldü. Kampanya boyunca, şimdi Ergenekon Davası tutuklusu olarak yargılanan pek çok kişi Agos gazetesi önüne gelerek Hrant’ı açıkça tehdit etti. MHP’ye bağlı Ülkü Ocakları Hrant için “Bundan sonra hedefimizdir” diye

açıklamada bulundu. Valilik kendi makamına çağırarak tehdit etti. Ve bunların hiçbirisiyle ilgili bir işlem yapılmadı. Aldığı sayısız ölüm tehdidine rağmen koruma sağlanmadı. Ölüm kararının alındığı Trabzon'da uçan kuşun bile duyduğu cinayet hazırlıklarına karşı hiçbir önlem alınmadı ve sonunda istenen gerçekleşti.⁷

Rakel Dink'in katledilen sevgili eşinin cenaze töreninde yaptığı konuşmasındaki "bir bebekten katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılmaz kardeşlerim" sözlerindeki anlamı açmaya çalışalım. Dünyanın en büyük diktatörleri, katilleri bir zamanlar bebektir. Bu bebeği eli kanlı bir katile dönüştüren şey mevcut düzendir. Düzen içerisinde oluşturulan birtakım kavramlar bize empoze edildi. Bunu kim, nasıl yaptı? Devlet ve onun elinde bulunan aygıtlarla... "Milli refleks" gerekçesi ortaya atılarak cinayet hoşgörü ile karşılandı. Cinayet öncesine bakacak olursak. Simgeselleşme ile "Ermeni" denerek ötekileştirme başladı. İhanet, soykırım gibi olaylarla Ermeniler çoktan "milliyetçi" grup tarafından fişlenmişti. Ardından Hrant Dink'in yaptığı açıklamaların, yazıların tamamını okumadan sadece "cimbızlama yöntemi" ile bir kısmı alınıp çok farklı anlamlara çekildi. Son olarak Sabiha Gökçen ile ilgili haberinde tansiyon iyice yükselmişti. Medyanın başarılı algı yönetimi sonucu tüm oklar Hrant Dink'e çevrildi. Dink'in katili Ogün Samast'ın cina-

⁷ Algan, 2012, s. 156-157

yet sonrası “Türk kanı pis dedi onun için vurdum” söylemi de Dink’le ilgili olumsuz haberlerin toplumda ve bireyler üzerinde ne denli etkili olduğunu yansıtan bir örnektir.

Değerlendirme

Linç kitlesel anlamda büyük sonuçlar doğurmasının yanında toplumsal adalet mekanizmasının doğru çalışmasına engel olacak türden bir kavramdır. Adaletle olan inancın yitirilmesi ve bunu sonucunda bir grubun kendi adalet ve cezalandırma ihtiyacını girme çabası devletin de kendi meşruiyetini temelden etkileyecektir. Devlet bunun bilincinde olmayan bir yapı olmaktan ziyade bu yetkiyi kendi eliyle bir başkasına devreden durumundadır. Doğal hukuka sığınarak yetkilerini sınırlandırıp keyfi bir biçimde görevini bir başkasına bırakmıştır. Başka ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de linç kültürü yaygınlık kazanmış ve her geçen gün kendi meşruluğunu sağlama almıştır.

Medyanın gelişmesi birçok olumlu duruma yol açarken bir o kadar da olumsuz duruma sebebiyet vermiştir. Psikolojik şiddet son hızla artmıştır. Özellikle sosyal medya platformları üzerinden yapılan paylaşımlarda görülen “linç” durumu bir “rutin” haline gelmiştir.

Hrant Dink de medyanın gelişiminden olumsuz etkilenen bir isim olmuştur. Habercilerin etik dışı davranışları, siyasilerin milli duyguları sömürerek oluşturdukları linç grupları böyle bir suikasta zemin hazırlamıştır. Ermenilere yönelik nefret söylemini, linç girişimleri ölümünün arından da devam etmiştir. Bu süreç sonrasında, ‘Medyada Nefret Söyleminin İzlenmesi’ projesi, Hrant Dink Vakfı’nın çatısı altında, 2009 yılından beri yürütülüyor.

Kaynakça

- Alğan, C. Nefret Suçlarıyla Mücadelede Sivil Toplum Örgütlerinin Rolü. Y. İ. (der.) içinde, Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları. Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Benjamin, W. “Şiddetin Eleştirisi Üzerine”. Şiddetin Eleştirisi Üzerine içinde. Haz. Aykut Çelebi. İstanbul, 2010.
- Bora, T. Medeniyet Kaybı. İstanbul, 2007.
- Bora, T. Türkiye’nin Linç Rejimi. İstanbul, 2008.
- Çoban, Barış; “Toplumsal Çatışma ve Barış Medyası” https://www.academia.edu/608836/TOPLUMSAL_%C3%87ATI%C5%9EMA_VE_BAR_I%C5%9E_MEDYA-SI, 26.01.2015.
- Freud, S. Kitle Psikolojisi. Çev. Kamuran Şipal, İstanbul, 1998.
- Püsküllüoğlu, A. Türkçe Sözlük, Arkadaş Yayınevi: Ankara, 2017.
- Shay, F. Judge Lynch, His First Hundred Years. New York, 2010.
- <https://www.haberturk.com/hrant-dink-kimdir>